

21. 06. 2023

W P Ł Y N Ę Ł O

Poznań, 18.06.2023r.

Prof. dr hab. Andrzej Stelmach
Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa
Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Elżbiety Ceholnik-Szafran

pt. *Partie i ugrupowania parlamentarne wobec zmian w systemie oświaty w Polsce*

napisanej w Instytucie Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie Uniwersytetu Szczecińskiego
pod kierunkiem dra hab. Piotra Chrobaka, prof. USz

I. Podstawowe dane o rozprawie

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska mgr Elżbiety Ceholnik-Szafran pt. *Partie i ugrupowania parlamentarne wobec zmian w systemie oświaty w Polsce* jest kompleksowym dziełem dotyczącym ewolucji programowej polskich partii parlamentarnych w zakresie systemu oświaty. Zakres merytoryczny pracy obejmuje analizę zawartości programów oraz programów wyborczych partii politycznych w zakresie polityki oświatowej. Autorka ograniczyła zakres chronologiczny pracy od końca lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku do czasów nam współczesnych. Tytuł dysertacji w pełni odpowiada jej zawartości.

Dysertacja, jak stwierdza Doktorantka we *Wstępie*, ma układ problemowo-chronologiczny. Dało to możliwość dokonania analizy stanowisk partii sprawujących władzę wobec poszczególnych elementów składowych systemu oświaty. Zakres terytorialny i chronologiczny rozprawy dotyczy III Rzeczypospolitej i obejmuje lata 1989-2023, czyli od początku okresu transformacji ustrojowej i zmian zachodzących w oświacie, aż po rok szkolny 2022/2023, gdzie kontynuowana jest reforma oświaty i wprowadzane są nowe jej elementy przez Ministerstwo Edukacji i Nauki. Ramy czasowe obejmują więc największe reformy systemu oświaty z roku 1999 oraz 2017.

Autorka przeprowadziła skrupulatną analizę dynamiki zmian stanowisk poszczególnych partii politycznych w kwestiach takich jak reformy edukacji, struktury szkolnictwa, programy edukacyjne ze szczególnym uwzględnieniem takich problemów budzących emocje społeczne jak nauka religii, edukacja seksualna, wychowanie patriotyczne, a także kwestii finansowania oświaty oraz reakcji środowiska nauczycieli na przeprowadzane reformy.

Przyjęta w rozprawie perspektywa badawcza oraz zastosowane metody statuują pracę w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce i administracji. Tak też wynika z deklaracji Autorki rozprawy zawartych zarówno we *Wstępie* jak i kolejnych rozdziałach pracy.

II. Merytoryczna ocena rozprawy

a. Założenia pracy, cele badawcze, hipotezy

Praca stanowi politologiczne studium analizy założeń programowych parlamentarnych partii politycznych w zakresie polityki edukacyjnej. Ewolucję tych założeń pokazuje Autorka na tle zmieniającego się w czasie układu sił politycznych w parlamencie.

Pani Magister we *Wstępie* do dysertacji dokonuje analizy przedmiotu prowadzonych badań, wskazując na podstawowe obszary prowadzonych dociekań naukowych. Uzasadnia wybór tematu rozprawy oraz wyjaśnia podstawowe kwestie metodologiczne i terminologiczne.

Doktorantka sformułowała mocno rozbudowaną hipotezę badawczą: „Reformy systemu edukacji w Polsce nie przynoszą w pełni zamierzonych skutków ponieważ: a) każda partia w swoim programie ma inne propozycje reform systemu edukacji, które podczas sprawowania władzy wprowadza w życie; b) zmiany w programach nauczania dotyczące konkretnych przedmiotów wprowadzane są przez resort edukacji, zgodnie z programem partii sprawującej władzę, a nie w odpowiedzi na zapotrzebowanie społeczne (co może powodować niezadowolenie części społeczeństwa); c) na proponowane reformy nie było dostatecznych środków finansowych; d) występował brak porozumienia w zakresie zmian w systemie oświaty pomiędzy nauczycielskimi związkami zawodowymi, samorządowcami a partiami sprawującymi władzę”.

W moim przekonaniu, bardziej klarowne byłoby podzielenie hipotezy na przynajmniej cztery bardziej szczegółowe, ale wybór Doktorantki rozumiem i uznaję za równie trafny.

Bardziej zdeterminowany jestem przy kolejnej uwadze, a mianowicie liczbie postawionych pytań badawczych. Jest ich aż 12. Niektóre z nich są bardzo szczegółowe a odpowiedzi na inne muszą się pojawić w kontekście analiz prowadzących do uzyskania odpowiedzi na wcześniej postawione pytania. Sądzę, iż bez szkody dla analizy i formułowanych wniosków z przeprowadzonych badań byłoby ich pogrupowanie i w konsekwencji zmniejszenie ich liczby przynajmniej o kilka.

Postawiono następujące szczegółowe pytania badawcze:

1. Jakie były podobieństwa i różnice w programach poszczególnych partii, w zakresie zmian w systemie oświaty w Polsce?
2. Które partie odnosiły się do polityki edukacyjnej w swoich programach wyborczych?
3. Czym różniła się ocena partii politycznych dotycząca efektów przeprowadzonych zmian?

4. Jak poszczególne partie oceniały jakości kształcenia uczniów w wyniku przeprowadzonych reform oświaty z lat 1999 i 2017?
5. Jaki był stosunek partii do zmian w podstawach programowych?
6. Jakie były opinie poszczególnych partii odnośnie konkretnych obszarów reform, dotyczących m.in: nauki religii, edukacji patriotycznej czy wychowania seksualnego?
7. Jaki był stosunek poszczególnych partii wobec wprowadzonego systemu oceniania i egzaminowania uczniów?
8. Czy występowały różnice w wypowiedziach poszczególnych partii odnośnie awansu zawodowego nauczycieli?
9. Jakie opinie i obietnice wygłaszały partie w sprawie wynagrodzeń nauczycieli?
10. Jakie było uzasadnienie zmiany struktury organizacyjnej i programowej systemu oświaty w latach 1999 i 2017?
11. Jak różniły się stanowiska partii wobec trudności powstałych podczas wdrażania zmian w systemie oświaty w latach 1999 i 2017?
12. Jakie pomysły przedstawiały poszczególne partie w zakresie finansowania oświaty?

To co broni tak rozbudowanego zakresu pytań badawczych, to konsekwentne udzielenie odpowiedzi na każde z nich. Szkoda, że Pani Magister nie akcentuje w treści doktoratu, kiedy formułuje odpowiedź na konkretne pytanie. Można jednak, w formie bardziej dosadnej, znaleźć je w końcowej części dysertacji, aczkolwiek również w *Zakończeniu* odnajdujemy jedynie ogólne stwierdzenie dotyczące potwierdzenia hipotezy badawczej. Czytelnik musi samodzielnie zweryfikować adekwatność procedury badawczej do wyciąganych wniosków i udzielanych odpowiedzi na pytania badawcze.

Rozbudowana forma hipotez i pytań badawczych z pewnością pomogła Doktorance w procedurze badawczej, przeprowadzeniu analizy i wyciągnięcia wniosków. Ustrukturyzowało to proces badawczy, ale jednocześnie skomplikowało narrację i spójność wyводу. Łatwo było pogubić się w nadmiarze wątków analizowanych w poszczególnych częściach dysertacji.

Wprawdzie postawiłem tezę o zbytnej rozbudowie pytań badawczych, ale jeżeli i tak jest ich bardzo dużo, to zastanawia mnie brak tych, odpowiedzi na które pozwoliłaby dokonać analizy kolejnej reformy realizowanej aktualnie, czyli likwidacja gimnazjów. Przecież odpowiedzi na te pytania znajdują jednak w treści doktoratu.

b. Baza źródłowa i wykorzystana literatura przedmiotu

Autorka dokonała obszernej kwerendy źródłowej. Wśród wykorzystanych materiałów znalazły się zarówno prace o charakterze naukowym jak i publicystycznym. Pani Magister sięgnęła również do aktów prawnych, dokumentów, materiałów źródłowych dostępnych w archiwach, jak i tych publikowanych w Internecie. Podstawą źródłową prowadzonych badań

były jednak przede wszystkim programy polityczne oraz inne dokumenty analizowanych partii politycznych.

Ogółem *Bibliografia* zajmuje 38 stron (330 – 368). Są to monografie jedno i wieloautorskie, prace zbiorowe oraz artykuły opublikowane zarówno jako rozdziały w monografiach jak i w czasopiśmie naukowych. W *Bibliografii* znajdziemy także obszerny wykaz wykorzystanych aktów normatywnych i innych dokumentów, raportów oraz informacji dostępnych w Internecie. W *Bibliografii* można odnaleźć najważniejsze prace naukowe poświęcone edukacji i programom edukacyjnym w Polsce i na świecie.

Mam pewne uwagi dotyczące struktury bibliografii. Nie było dobrym pomysłem umieszczenie w jednym miejscu wykazu monografii, prac zbiorowych i artykułów. Proponowałbym jednak klasyczny podział. Znacznie ułatwiłoby to odszukanie w bibliografii konkretnej pozycji. Uwaga dotyczy w szczególności wyodrębnienie artykułów w pracach zbiorowych. W tej części *Bibliografii* pojawiają się pozycje, które nie powinny tu się znaleźć, np. Komunikat z badań CBOS czy niekonsekwentny układ alfabetyczny (np. *Wybory...*, czy *Dziecko w szkole*).

c. Zastosowane metody badawcze

W celu poddania weryfikacji postawionej hipotezy oraz udzielenia odpowiedzi na szczegółowe pytania badawcze zastosowano w rozprawie różnorodne, adekwatne metody badawcze. Do wykrywania podobieństw i różnic pomiędzy programami poszczególnych partii politycznych odnośnie propozycji zmian w systemie edukacyjnym i oświacie posłużyła metoda komparatystyczna. Dzięki niej zostały zaprezentowane cele, przebieg wdrażania i efekty reform oświaty z roku 1999 i 2017. Metodę tę wykorzystywała Doktorantka również do analizy zmian jakie miały miejsce w strukturze i organizacji systemu oświaty po 1999 r. Ponadto porównano stanowiska nauczycielskich związków zawodowych, rodziców i przedstawicieli samorządu terytorialnego wobec propozycji partii sprawującej władzę w sprawie podnoszenia kwalifikacji nauczycieli, programów nauczania w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych, doskonalenia zawodowego nauczycieli oraz zarządzania w systemie edukacji.

Kolejna z zastosowanych metod badawczych to analiz instytucjonalno-prawna. Posłużyła ona m.in. do analizy programów partii politycznych oraz aktów prawnych powiązanych z systemem oświaty. Była pomocna przy analizie zasad oraz sposobów wprowadzania zmian w systemie oświaty.

Często stosowana w politologii analiza systemowa została w dysertacji wykorzystana w tej jej części, która dotyczyła analizy usytuowania partii politycznych, samorządu terytorialnego oraz związków zawodowych w systemie politycznym. Badano przy jej pomocy zależności jakie występowały pomiędzy poszczególnymi wymienionymi wyżej elementami systemu politycznego w zakresie kwestii dotyczących oświaty.

Pani mgr E. Ceholnik-Szafran zna metody badawcze stosowane w naszej dyscyplinie i udowodniła, iż potrafi odpowiednio je dobrać do prowadzenia dociekań naukowych. Trafność zastosowanych metod do weryfikacji hipotezy oraz ich dobór w celu dojścia do odpowiedzi na

postawione pytania badawcze dobrze świadczą o opanowaniu przez Doktorantkę warsztatu politologa.

d. Wyniki przeprowadzonych badań

Wyniki przeprowadzonych badań Pani Magister najczęściej krótko analizuje w zakończeniu każdego rozdziału, a niekiedy podrozdziału. Ich podsumowanie znajduje się również w *Zakończeniu*. Tam można znaleźć wyraźne stwierdzenia dotyczące zarówno weryfikacji hipotezy jak i odpowiedzi dotyczących pytań badawczych.

Autorka, aby pozytywnie zweryfikować hipotezę wykonała bardzo mozolną pracę związaną z analizą odpowiednich aktów prawnych, programów wyborczych, programów politycznych i działań parlamentarnych partii politycznych w kwestiach związanych z oświatą. Na pochwałę zasługuje zarówno bardzo wnikliwa analiza dokumentów jak i umiejętność łączenia w całość poszczególnych fragmentów programów oraz ich analiza w czasie. Wymagało to od Autorki dużej determinacji, nakładu czasu i bardzo dobrej orientacji w problematyce związanej z szeroko rozumianymi zagadnieniami polityki oświatowej realizowanej przez różne siły polityczne w Polsce.

e. Oryginalność problemu badawczego

Autorka podjęła bardzo ważny i istotny, nie tylko z punktu widzenia prowadzenia badań naukowych, ale również bardzo praktyczny temat dotyczący koncepcji głównych ugrupowań politycznych biorących udział w sprawowaniu władzy w Polsce w zakresie oświaty. Wskazała na teoretyczne koncepcje prezentowane w programach politycznych i wyborczych poszczególnych partii i ugrupowań politycznych, dynamikę ich zmian w czasie oraz ich istotę na etapie możliwości realizacji przez ugrupowania aktualnie sprawujące władzę. Pani Magister dokonała również oceny stopnia realizacji zapowiedzi programowych przez ugrupowania rządzące wskazując na przyczyny ich sukcesów lub niepowodzeń. Analizie tej towarzyszą elementy oceny dotyczącej zarówno koncepcji jak i skutków jej realizacji. To najważniejszy wkład Doktorantki w badania naukowe w naszej dyscyplinie.

Ze względu na podejście metodologiczne i zastosowane metody badawcze, dysertacja jest oryginalnym, autorskim opracowaniem problemu. Stanowi nie tylko poprawnie dokonaną analizę ewolucji myśli politycznej oraz programowej głównych ugrupowań politycznych w III Rzeczypospolitej, ale co ważniejsze, jest kompendium wiedzy dotyczącej koncepcji programowych w sferze polityki oświatowej i zawiera analizy dotyczące chęci, możliwości i skutków ich realizacji przez ugrupowania sprawujące władzę w danym okresie.

f. Uwagi szczegółowe

Uwagę zwracają, wprawdzie nieliczne, przypisy o charakterze narracyjnym. Jest to bardzo dobra decyzja Doktorantki. Dodatkowe, często ważne informacje i uwagi zamieszczone w przypisach nie zakłócają narracji w tekście głównym, ale go uzupełniają.

W dysertacji dostrzegłem pewne niedociągnięcia i usterki. Nie jest ich wiele i nie mają wpływu na ogólną ocenę poziomu opracowania. Oto kilka wybranych uwag.

- Słowo katolicki w nazwie Kościół katolicki pisze się z małej litery (s. 33).

- Do roku 1999 samorząd terenowy funkcjonował tylko na poziomie gminy (s. 35).

- Na s. 36-36 Autorka pisze: „Dla porównania w 1989 r. Stronnictwo Demokratyczne (SD) deklarowało, że: *SdRP dostępnymi sobie środkami przy współudziale i współpracy z każdą grupą młodych, zabiegać będzie o skuteczne rozwiązywanie najpilniejszych spraw środowisk młodzieżowych. W dziedzinie szkolnictwa SD opowiadało się za bezpłatną...*”. O której partii Pani pisze? SD czy SdRP?

- „Pozostali członkowie „Solidarności”, należący do MEN, ale także inni specjaliści oświatowi...” (s. 40). Trudno zrozumieć o jakich pozostałych członków „Solidarności” chodzi.

W pracy jest sporo błędów interpunkcyjnych, literowych i stylistycznych. Dostrzegłem również błędy lub brak konsekwencji przy sporządzaniu przypisów. Gdyby Autorka chciała wydać pracę drukiem, do czego zachęcam, to dokładna korekta byłaby niezbędna.

Niekiedy w pracy zdarzają się powtórzenia. I nie myślę tu o celowym i świadomym powtarzaniu ustaleń, które poczyniła Pani Magister w trakcie prowadzonych badań, bo to traktuję jako zaletę a nie wadę.

III. Formalna ocena rozprawy

a. Struktura rozprawy

Struktura rozprawy została dostosowana do przeprowadzenia skrupulatnych badań prowadzących do weryfikacji postawionej hipotezy i udzielenia odpowiedzi na pytania badawcze. Jest ona przejrzysta, jednolita i konsekwentna.

Dysertacja składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii oraz streszczenia w języku polskim i angielskim. Całość liczy 370 stron.

Wstęp zawiera uzasadnienie wyboru tematu badań, określenie głównego celu badawczego, opis sposobu postępowania, hipotezę oraz pytania badawcze, charakterystykę przyjętej perspektywy metodologicznej oraz zastosowane metody badawcze. Autorka w tej części pracy scharakteryzowała dokładnie schemat postępowania badawczego. We *Wstępie* wskazano także na ograniczenia w prowadzonych badaniach. Dokonano wnikliwej charakterystyki wykorzystywanych źródeł oraz przeglądu literatury przedmiotu.

Konstrukcja pracy jest poprawna. Każdy rozdział kończy się wnioskami. Są one powtórzone, rozbudowane i koherentnie powiązane w całość w *Zakończeniu*.

b. Warsztat badawczy

Pani mgr E. Ceholnik-Szafran udowodniła, iż opanowała warsztat badawczy politologa. Konstrukcja rozprawy, postawione cele badawcze, sformułowanie hipotez i postawienie pytań badawczych, dostosowanie do ich weryfikacji podejścia metodologicznego i zastosowanie odpowiednich metod badawczych dobre świadczy o opanowaniu przez Doktorantkę warsztatu badawczego. Krytyczne podejście do zgromadzonego materiału, umiejętność samodzielnego wyciągania wniosków oraz formułowania prognoz jest wystarczającym dowodem na przygotowanie Pani Magister do pracy naukowej.

IV. Konkluzje

Konkludując, uważam, że przedstawiona do oceny dysertacja mgr Elżbiety Ceholnik-Szafran stanowi oryginalne i ważne osiągnięcie naukowe. Jest także potwierdzeniem rozwoju naukowego Doktorantki oraz stanowi istotny wkład do rozwoju dyscypliny nauk o polityce i administracji.

Oceniona powyżej rozprawa doktorska magister Elżbiety Ceholnik-Szafran stanowi samodzielne, oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i w pełni odpowiada wymaganiom stawianym przez *Ustawę z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*. Dysertacja, ze względu na podjętą problematykę, podejście metodologiczne oraz zastosowane metody badawcze mieści się w dyscyplinie nauki o polityce i administracji. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie Pani magister Elżbiety Ceholnik-Szafran do kolejnego etapu postępowania w przewodzie doktorskim.

